

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

با گذشت بیش از یک ماه از ورود رسمی کووید-۱۹ به داخل مرزهای ایران موضوع توانمندی دولت در مواجهه با آن یکی از داغ‌ترین مباحث روزهای اخیر است. مباحث گسترده‌ای درباره اینکه دولت چه کارهایی می‌توانست انجام دهد و چه کارهایی باید انجام می‌داد در فضای کارشناسی کشور رخ داده است و سازمان‌ها و نهادهای رسمی و غیررسمی کشور گزارش‌ها و توصیه‌های مختلفی برای خروج از این شرایط توصیه می‌کنند. مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه پرورنده دولت ضعیف، جامعه قوی جونل میگدل را در «سلسله نشست‌های مبانی نظری توانمندسازی حاکمیت و جامعه» مورد بررسی قرار داده است. این یادداشت با استفاده از نظریه «دولت محدود» جونل میگدل به دنبال تحلیل ظرفیت‌های دولت‌ها در مواجهه با همه‌گیری کووید-۱۹ است.

دولت محدودوتعریف آن

حجم بزرگ گزارش‌های تولیدشده در دوره همه‌گیری اگرچه خود نشان می‌دهد بدنه کارشناسی دولت اهداف و مسیره‌ای مختلفی را مدنظر قرار دارد اما واقعیت آن است که تمام توصیه‌ها یک مفروض اصلی را در پیشنهادهای خود به‌طور ضمنی بیان دارند و آن اشاره به این موضوع دارد که «دولت» یک سازمان منسجم و یکپارچه است که اهداف مشخصی را دنبال می‌کند. این فرض از تعریف وبری دولت ناشی می‌شود. وبری دولت را سازمانی تعریف می‌کند که انحصار مشروع استفاده از زور (نیروی فیزیکی) را در یک قلمرو جغرافیایی مشخص دارد.

تعریف فوق باعث می‌شود نیروهای اجتماعی و پژوهشگران به غلط تصور کنند اگر مقامات دولت هدف مشخصی را تعیین کنند، آن هدف حتما محقق خواهد شد. جونل میگدل، پژوهشگر مشهور علوم سیاسی استدلال می‌کند نه‌تنها این تصور اشتباه است بلکه حتی موجب ناکامی در فرایند دستیابی به توسعه خواهد شد. این نویسنده در کتاب «دولت در جامعه: چگونه دولت‌ها و جوامع یکدیگر را متحول ساخته و شکل می‌دهند؟» استدلال می‌کند نه‌تنها دولت‌ها در هیچ کجای جهان نتوانسته‌اند تمام خواسته‌های خود را به جامعه تحمیل کنند بلکه حتی اساسا دولت به مثابه سازمانی یکپارچه که خواسته واحدی داشته باشد، وجود خارجی ندارد.

برخی شواهد محدودیت‌های دولت در کشورهای دیگر

مباحث اشاره‌شده در بالا یک درس آموز اصلی برای افراد درگیر در مقابله با عالم‌گیری کووید-۱۹ دارد: صرف راضی‌کردن مقامات دولتی برای اجرای یک دستورالعمل موفقیت آن دستورالعمل را تضمین نمی‌کند. یک نمونه برای تأیید این درس آموز ناکامی پلیس اسرائیل در جلوگیری از برگزاری تیییح‌چازه یک خاخام یهودی در پایتخت فلسطین اشغالی است. پلیس رژیم صهیونیستی در پیانیه خود اشاره می‌کند «دو گزینه داشتیم: با هزاران نفری که انتظار داشتیم در عرض چند دقیقه برای شرکت در تشییع‌چازه از خانه‌هایشان خارج شوند، درگیر شویم، یا اینکه صبر کنیم تا مراسم به‌سرعت تمام شود و

جمعیت متفرق شوند». این موضوع صرفا در

مواجهه دولت با سایر نهادهای اجتماعی رخ نمی‌دهد بلکه حتی در درون خود دولت هم دیده می‌شود. به‌عبارت‌دیگر دولت‌ها بدن‌های یکپارچه‌ای نیستند که به محض دستور مغز تمام اجزای آن به سمت هدف مشخص حرکت کنند. شفاف‌ترین نمود ظاهری این تناقض‌ها در جریان عالم‌گیری کووید-۱۹ در اخبار مخابره شده از ایالات متحده آمریکا دیده شده است. درحالی‌که در روزهای ابتدایی شیوع همه‌گیری رئیس‌جمهور ایالات متحده زیر بار برقراری قوانین سخت نمی‌رفت اما رفتار و موضع‌گیری سایر اجزای دولت متناقض با موضع رسمی کاخ سفید بود و در نهایت نیز رئیس‌جمهور مجبور به اعلام وضعیت اضطراری در ایالات متحده شد. جالب آنکه او در پاسخ به سؤال خبرنگارانی که پرسیدند چرا دولت دیر دست به اقدام زده است، پاسخ داد: «من خودم را مطلقا مسئول نمی‌دانم».

همچنین باید متذکر شد نه‌تنها اجزای جامعه و نهادهای دولت در اجرای دستورات زمان بحران مانند عالم‌گیری کووید-۱۹ هم‌جهت نیستند بلکه بازیگران بین‌المللی هم به اقدامات دولت شکل می‌دهند. بازترین تأثیرگذاری بازیگران بین‌المللی بر اقدامات دولت در جریان عالم‌گیری ویروس کرونا مربوط به انگلیس می‌شود. درحالی‌که برنامه اصلی دولت انگلیس در زمان شروع این ویروس «مصونیت جمعی» در میان توانمندان و کنترل جمعیت آسیب‌پذیر بود اما فشارها و توصیه‌های سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای درگیر برای ایجاد محدودیت‌های سنگین و اجزای قرنطینه دولت انگلیس را مجبور به تغییر راهبرد و اجرای محدودیت‌های گسترده کرد.

جامعه در برابر جامعه

موارد اشاره شده صرفا محدود به کشورهای دیگر نبوده و در طول شیوع همه‌گیری در ایران می‌توان مصداق‌های بی‌شماری از آن را مشاهده کرد. در ادامه به تشریح برخی از این شواهد در داخل ایران پرداخته می‌شود. اجزای داخل جامعه هرکدام بنا به ارزش‌ها، باورها و منافع خود توصیه‌های متفاوتی را در دستورکار خود قرار داده‌اند. درحالی‌که بخشی از جامعه قرنطینه شهرهای اصلی را به‌صورت مکرر از دولت درخواست می‌کردند (بر اساس نظرسنجی مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران در تاریخ ۲۱ تا ۲۵ اسفند بالغ بر ۴۲٫۸۹ درصد مردم موافق قرنطینه شهرهایی که ویروس در آنها شیوع بیشتری دارد بودند^[۲]، برخی دیگر به‌شدت با اعمال قرنطینه و حتی بسته‌شدن اماکن مذهبی مخالفت می‌کردند. این موضع‌گیری گاهی اوقات تبدیل به کنشگری شهروندان شده است.

برای مثال شکسته‌شدن یکی از درهای حرم حضرت معصومه در قم و تجم برخی شهروندان در یکی از صحن‌های حرم امام رضا مخالفت جدی گروه‌های رادیکال با بسته‌شدن این اماکن را نشان می‌داد، از طرف دیگر گردهم‌آمدن مردم در ورودی‌های شهرهای استان‌های شمالی برای جلوگیری از ورود خودروهای غیروومی (و گاهی حتی بومی)

مقالات

«دولت محدود» برای غلبه بر کووید-۱۹ چه کاری می‌تواند انجام دهد؟

سعید هرسانی - پژوهشگر مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه

محصلان در کلاس درس در یک مدرسه در تهران، ایران.

همچنان نمی‌توان اطمینان داشت که شبکه بانکی زیر بار این مصوبه خواهد رفت. از طرف دیگر مقاومت مردم در برابر ایجاد بیمارستان‌های مخصوص مبتلایان در برخی شهرهای شمالی و حتی به‌آتش‌کشیدن یک بیمارستان در بندرعباس برخورد توده‌ای گروه‌های مختلف مردم با منافع مشترک در برابر دولت را به‌خوبی نشان می‌دهد. این موضوع همچنین در مواجهه برخی شهروندان در قبال محدودیت‌های دولت برای تجمعات از طریق برپایی مناسک مذهبی در مناسبت‌های اخیر نیز خود را به‌وضوح نشان داده است.

در کنار تمام موارد اشاره شده در بالا صحبت‌های رئیس ستاد فرماندهی مقابله با کرونا در تهران مبنی بر اینکه با این وضعیت رفتار جامعه کرونا به این‌زودی‌ها رخت برنخواهد بست، خود نشان‌دهنده تعاملات جامعه و دولت است.

رئیس ستاد فرماندهی مقابله با کرونا در تهران نه‌تنها معتقد است بسیاری از مردم کرونا را جدی نگرفته‌اند، بلکه برخی مسئولان نیز آن را جدی نگرفته‌اند. همان‌طور که میگردانیم، یکی از صریح‌ترین شواهد نشان‌دهنده دیدگاه‌های متفاوت مقامات دولتی در جریان همه‌گیری کووید۱۹ در ایران صحبت‌های متفاوت رئیس‌جمهور و وزیر بهداشت بود. درحالی‌که رئیس‌جمهور در اولین جلسه ستاد ملی مقابله با کرونا (ششم اسفند) اشاره کرده بود: «از روز شنبه همه روال‌ها به صورت عادی خواهد بود». اما وزیر بهداشت در پنجمین جلسه ستاد مقابله با کرونا (۹ اسفند) درحالی‌که مدارس را برای سه روز تعطیل اعلام کرد (و تا آخر سال ادامه پیدا کرد). گفت: «هفته نسبتا سختی در پیش داریم و پیک اصلی کرونا در هفته آتی و از طرف دیگر نهم ویز بهداشت

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

کروناست. صدمات جدی اقتصادی ناشی از تعطیلی بازارها و بی‌کاری کارگران به‌قدری سهمگین است که نمی‌توان از کارگران روزمزد و کاسب‌کاران اجاره‌ای انتظار داشت در خانه یک سیاست، حتماً مناسب با اهداف طراحان آن سیاست نیست. بر اساس این دیدگاه اولین ضرورت برای موفقیت در برابر هر چالشی، ازجمله عالم‌گیری کووید۱۹ آن است که دست‌اندرکاران آن بدانند خواسته آنان در مواجهه با بازیگران دست‌خوش تغییر خواهد شد.

میگدل در کتاب خود نظریات مختلفی بهداشت خود نشان‌دهنده میزان هماهنگی اجزای دولت برای مواجهه با عالم‌گیری کووید۱۹ است. سعید نمکی در انتهای نامه خود می‌آورد: «اینجانب تردید ندارم اگر عزم دستگاه‌های کشور برای حل مشکلی به این سادگی (تأمین ماسک) باشد، نباید این‌قدر شرمسار مردم و همکارانم در سراسر کشور باشیم»^[۲].

علاوه بر این، انتقاد صریح وزیر بهداشت از اقدام «آتش به اختیار […] دستگاه‌های دولتی، غیردولتی، فرهنگی، مذهبی و…» در نامه اخیر خود به رئیس‌جمهور درباره تصمیم وزارت صحت برای بازگشایی کلیه مسالغ و مراکز

کسب‌وکار خود حاکی از نیروهای هم‌جهت در ساختار دولت و حاکمیت است. در واقع اعتراضات پیاپی وزیر بهداشت به‌وضوح نشان می‌دهد که در داخل ساختار دولت نیروهای غیر هم‌جهت موجب اقدامات متداخل و گاه متناقض دستگاه‌های دولتی می‌شود. اگر به این موارد برخی اقدامات دیگر همچون برگزاری مراسم تشییع یکی از فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در کرج و بسیاری ناهماهنگی‌های دیگر را اضافه کنیم، خود نمایان است که دستگاه‌های دولت مانند بدنی یکپارچه عمل نشده‌اند، بلکه هر کدام از اجزای آن براساس ارزش‌ها، باورها و منافع خود دست به ایجاد ائتلاف‌های دائمی و موقت زده و مسیر خود را طی می‌کند.

این ارزش‌های مشترک حول محورهایی خاص از سیاست‌های اعمال‌شده به بازیگران اجزای می‌دهد با یکدیگر وارد تعامل شده دولت شکل می‌دهد؛ برای مثال در ابتدای همه‌گیری کووید۱۹ صحبت‌های نمایندگان مردم استان‌های شمالی و همچنین نماینده ویژه وزیر بهداشت در استان گیلان در ائتلاف با مردم و نهادهای مدنی در آن استان‌ها به‌طور مؤثری به مسیر آتی اقدامات دولت شکل داده و آن را متحول کرده است.

«**دولت محدود: برای غلبه بر کووید۱۹ چه کاری می‌تواند انجام دهد؟**
تمام مباحث اشاره‌شده در بالا نشان می‌دهد دولت‌ها آنچه‌ان که «روایت‌های کلان» ادعا می‌کنند، توانایی اعمال سیاست‌های خود بر جامعه را ندارند. هرهم‌جهت وجود دارد. اولین راهکار ناشی از دیدگاه فرهنگ‌گرایی است. براساس نظریات فرهنگ‌گرا کلان‌روایت‌ها و همچنین ارزش‌های خرد منجر به توافق و ایجاد ائتلاف در میان بازیگران متفاوت می‌شود. کلان‌روایت‌ها به دولت اجازه می‌دهند تا شهروندان خواست دولت را خواست خود بدانند و به‌طورکلی از دولت پیروی کنند، چیزی که در نهایت در دنیای امروز تحت عنوان «ملی‌گرایی» از آن یاد می‌شود. اگرچه درهم‌تینند دستور کار مواجهه با کووید۱۹ د ملی‌گرایی به هم‌جهت‌کردن تمام نیروها با دولت کمک می‌کند، اما آنچه بیشتر می‌تواند به راهکار مورد اجماع منجر شود، ارزش‌های خرد هستند.

به زبان ساده سیاست‌های توصیه‌شده برای مواجهه با کرونا باید با خرده‌ارزش‌های گروه‌های مختلف هماهنگ باشند. قرار نیست یک سیاست به‌طورعام با ارزش‌ها و باورهای تمام گروه‌های اجتماعی و نیروهای دولتی هماهنگ باشد، بلکه باید اجزای مختلف سیاست با بخشی از ارزش‌های سایر بازیگران عمده (تأثیرگذار بر اجرای سیاست) هماهنگی داشته باشد و متولیان سیاست بتوانند با استفاده از این مشترکات فرهنگی لیدرهای نیروهای اجتماعی متخلف را متقاعد به همراهی کنند.

- برای مطالعه بیشتر رک: وبری، ماکس (۱۳۷۰)، دانشمند و سیاست‌مدار، ترجمه احمد قتیب‌زاده، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- میگدل، جونل (۱۳۹۶)، دولت در جامعه، چگونه دولت‌ها و جوامع یکدیگر را متحول ساخته و شکل می‌دهند؟، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: انتشارات کویر
- برای مطالعه بیشتر رک: http://ispa.ir/Default/Details/fa/2166
- برای مطالعه کل نامه رک: https://www.mashreghnews.ir/news/1047141
- برای مطالعه بیشتر رک: entekhab.ir/02GCJ
- رک اندوز، مت و همکاران (۱۳۹۸)، توانمندسازی حکومت، شواهد، تحلیل، عمل، ترجمه جعفر خیرخواهان و محسن درودی، تهران: نشر روزمه.

کردستان سوریه آواره کرده است. وقوع این جنایات، در واقع ادامه ژنوسایدی است که صدام علیه کردها در عراق و همچنین در ایران انجام داد. این در حالی است که در صورت برگزاری عادلانه و منصفانه دادگاه عالی عراق، احتمال وقوع امر این‌سپار کمتر از چیزی بود که جهان اکنون شاهد آن است.

آنچه مهم است، این است که سازمان ملل به‌عنوان رسمی‌ترین و اصلی‌ترین نهاد بین‌المللی، لازم و بلکه ضروری است که عملیات انفال را به‌عنوان ژنوساید کردها اعلام کند؛ چراکه در این صورت امید به توقف ادامه ژنوساید کردها هم‌اکنون به دست ترکیه در جریان است، با حمایت سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی بیشتر شده و همچنین بسیاری از جنایات مشابه در جای‌جای دنیا، شخصیت بین‌المللی بودن خود را حفظ کرده و می‌تواند با حمایت سازمان ملل، مورد پیگیری واقع شوند. علاوه بر آن، با این کار قبح این اعمال آشکارتر شده و از فراموش شدنشان در تاریخ جهان نیز جلوگیری خواهد شد. بی‌توجهی به چنین وقایعی، خود موجب بریزش ترس جنایت‌کاران شده و موجبات ارتکاب این جنایات را بدون ترس از مسئولیت و پاسخ‌گویی در برابر قربانیان و همچنین در برابر جهان، برای اعلان آنها فراهم می‌کند. شاید این شبهه ایجاد شود که این بی‌اعتنایی خود دلیلی بر تأیید امر واقع‌شده باشد و در نتیجه سازمان ملل و به‌ویژه شورای امنیت با سکوت در برابر چنین جنایاتی، به نحوی هم‌دست این جنایات محسوب می‌شوند؛ کمابینه این روند سازمان ملل و شورا در سال‌های اخیر نیز نسبت به جنایات ارتکابی مشابه در سرزمین‌های دیگر همچنان ادامه داشته و این واقعسه نگران‌کننده‌تر از هر جنایت دیگری است. بنابراین سازمان ملل موظف است موضع خود را در قبال عملیات انفال به‌طور رسمی اعلام کند تا امکان تردید و شبهه علیه خود را در این مورد کم‌تر کند.

عملیات انفال و مسئولیت سازمان ملل متحد در پذیرش آن تحت عنوان ژنوساید گُردها

شهبو خضری - **پژوهشگر حقوق بین‌المللی کیفری**

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

یکشنبه ۳۱ فروردین ۱۳۹۹

تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. تاریخ شاهد جنایات‌های بین‌المللی بسیاری بوده که بسیاری از آنها محکوم و عاملانشان محاکمه و مجازات شده‌اند؛ مرتکبان بسیاری دیگر نیز هم‌اکنون پشت میزهای اتهام و محاکمه منتظر سزای اعمالشان هستند. در این میان، جنایت انفال پشت پرده‌ها ماند و سکوتی سنگین در پس آن اختیار شد تا به این وسیله به دست فراموشی سپرده شود و مسئولیت‌های ایجادشده برای عاملان آن و همین‌طور همدستان این جنایت را منتقل نگه دارد.

هرچند در نگاه اول شاید چنین به نظر برسد که دادگاه عالی عراق یک دادگاهی ملی بوده و با حقوق بین‌الملل کیفری در ارتباط نخواهد بود، ولی باید اذعان شود که جنایت‌های محاکمه‌شده در این دادگاه، بین‌المللی و جنایت‌هایی بوده‌اند که در معتبرترین سند بین‌المللی کیفری، یعنی اساسنامه رم، جرم‌نگاری شده‌اند. با وجود این، این نکته را باید بیان کرد که دادگاه عالی عراق با اجتناب از محاکمه صدام به اتهام انجام عملیات انفال، از چند جهت پایه‌های بنیادی حقوق بین‌الملل کیفری را لرزان و اعتبار این حوزه از حقوق را که تا قبل از آن رو به توسعه می‌رفت، خدشه‌دار کرد. اول، صدام حسین، رئیس‌جمهور وقت عراق که این عملیات را بر عهده داشت و تمامی مراحل هشت‌گانه انفال تحت فرمان او انجام شده بود، هرگز پشت میز اتهام ژنوساید به خاطر ارتکاب این عملیات نرفت. در واقع صدام حسین پس از محاکمه به اتهام جنایت‌های واقع‌شده در دجیل، اعدام شد و پس از اعدام وی، دادگاه عالی عراق به جرم ژنوساید کردها

نیروهای پیشمرکه احزاب کرد را قتل‌عام کرد و باعث آواره‌شدن صدها هزار نفر از خاک خود به مناطق دیگر عراق که در آنجا هیچ مامن و سکونتگاهی نداشتند، شد. بمباران شیمیایی حلبچه نیز که در آن قریب به شش هزار نفر در یک روز کشته شدند، در جریان انفال رخ داد.

با گاهی به سند مؤسس دیوان بین‌المللی کیفری، یعنی اساسنامه رم و ماده ۶ آن در تعریف جنایت ژنوساید و بیان صادقیش و همچنین اساسنامه دادگاه‌های بین‌المللی سابق مانند نورنبرگ، توکیو، رواندا و یوگسلاوی سابق، این مسئله روشن خواهد شد که جنایات ارتکابی رژیم بعث در عملیات انفال، ژنوساید کردها بوده است؛ چراکه این عملیات با هدف نابودی کردها و به صورت گسترده انجام گرفته و تمام مصداق ژنوساید را به‌طور شدید دربر گرفته است. حکومت جدید عراق در سال ۲۰۰۳ و پس از سقوط رژیم بعث، به موجب قانون اساسی کشور عملیات انفال را ژنوساید خوانده و به این ترتیب آن را در زمره جنایات‌های بین‌المللی که دولت صدام مرتکب شده، قرار داده است. با وجود این، هرچند کشورهایی مانند بریتانیا، سوئد و نروژ نیز این اقدام را ژنوساید کردها خوانده‌اند، سازمان ملل پس از گذشت ۳۲ سال از این فاجعه، هنوز دراین‌باره چنین نظری نداده است.

در این باب، در واقع اصلی‌ترین مسئله همین نادیده‌انگاشتن عملیات انفال در جامعه بین‌المللی و به‌ویژه از سوی مهم‌ترین نهاد بین‌المللی یعنی سازمان ملل است که اهمیت موضوع را